

УДК 314.151.3-054.73-057.875:364-787.522

НАТАЛІЯ БЕЛЯЄВА

ЮЛІЯ БОЛОВАЦЬКА

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ДО УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАСОБАМИ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена проблемі вимушеної міграції студентів-переселенців та їхньої адаптації до університетського середовища. У ході дослідження проаналізовано різні сторони підтримки внутрішньо переміщеної молоді та розглянуто найбільш результативні форми, методи і засоби виховної діяльності в умовах вищого педагогічного навчального закладу. З'ясовано, що залучення переселенців до системи виховної діяльності дозволяє їм відчувати себе потрібними в новій студентській спільноті, зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, самореалізуватися через ініціювання проєктів і програм.

***Ключові слова:** виховна діяльність, студенти-переселенці, адаптація, міграція, проблеми адаптації, університетське середовище, вищий навчальний заклад*

Актуальність проблеми. В умовах соціальної та економічної кризи в Україні погравилася міграція: з'явилося чимало внутрішніх переселенців. Значна частка з них представлена студентами вищих навчальних закладів.

Адаптація молоді людини в університетському середовищі постає головною умовою її подальшої комфортної та успішної діяльності як в освітньому просторі вищої школи, так і поза ним – у суспільній та професійній діяльності [1]. Дієвим складником процесу адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища вважаємо систему виховної діяльності, котра дозволяє переселенцям відчувати себе потрібними в новій студентській спільноті, зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, самореалізуватися через ініціювання проєктів і програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика адаптації переселенців, мігрантів, біженців висвітлюється у різних сферах наукових досліджень. Зокрема, психологи Г. Солдатова та Л. Шайгерова привертають увагу суспільства до психологічних проблем вимушених мігрантів та до усвідомлення необхідності створення і підтримки програм психологічної допомоги переселенцям і біженцям [2]. Проблему соціальної адаптації мігрантів досліджує В. Гриценко, особливості соціально-психологічної адаптації студентів-мігрантів у нових соціокультурних умовах аналізує Т. Донських [3].

Отож, актуальним є дослідження адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами виховної діяльності.

Мета статті – проаналізувати соціальні аспекти проблеми вимушеної міграції студентів-переселенців та висвітлити шляхи їхньої адаптації до університетського середовища Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка у процесі виховної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ураховуючи актуальність міграційних процесів в Україні, сьогодні особливо гостро постала проблема адаптації студентів-переселенців як вразливої соціальної спільноти.

За даними Міністерства соціальної політики України, наразі понад 30 тис. осіб, змушених покинути територію постійного проживання, знайшли місце свого тимчасового перебування у містах і селах Полтавської області. В умовах нестабільної соціо-політичної ситуації у країні помітною є динаміка переміщення переселенців до нашого регіону. Зокрема, з початку загострення конфлікту ця динаміка є такою: станом на жовтень 2014 р. кількість внутрішньо переміщених осіб у Полтавській області складала близько 14 тис. осіб, грудень 2014р. – 20 тис. осіб, березень 2015 р – 26 тис. осіб, вересень 2015 р. – 29 тис. осіб, лютий 2016 р. – 31 тис. осіб).

У цілому, станом на 23 жовтня 2017 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 604 059 переселенців, або 1 296 485 сімей з Донбасу і Криму [5].

Дослідники зазначають, що, порівняно з іншими областями, у Полтавській доволі непогані показники забезпечення внутрішньо переміщених осіб соціальною допомогою. Що стосується саме

категорії молодих переселенців студентського віку, то рівень доступності освіти у вищих навчальних закладах у регіоні один із найвищих. За два останні роки понад 200 студентів із зони конфлікту перевелися на бюджетну форму навчання у полтавські виші.

Загалом, як зазначає заступник Міністра освіти і науки Юрій Рашкевич, до різних закладів вищої освіти України у 2017 році зараховано 1550 студентів із неконтрольованих територій [6]

Для реалізації цілей у подоланні труднощів та активізації процесу адаптації переселенців до університетського середовища вважаємо за необхідне залучення їх до виховної діяльності. Адже сутністю сучасної концепції виховної діяльності є особистісно орієнтована модель вільного розвитку морально та фізично здорової людини, яка усвідомлює сенс і визначає мету власного життя, самостійно вирішує власні проблеми, долає перешкоди, що виникають під час оволодіння професією. Особистісно орієнтоване виховання у вищій педагогічній школі передбачає виявлення та розкриття можливостей студентів, самореалізацію і самоствердження.

За переконанням Ю.М. Лагусєва, виховна діяльність, орієнтована на особистість, має кілька джерел мети: соціальне замовлення, що виражається в об'єктивних тенденціях розвитку суспільства і культури та свідомих запитах громадян, його можна визначити як перше джерело; суб'єкт особливості соціальної реальності, що має самостійну цінність і є вихованцем, – друге джерело мети; вихователь (педагог, учитель, менеджер) як носій сутності найбільш активно реалізує здатність до розвитку іншої особистості і є третім джерелом мети [4, с. 67].

Особистісний підхід у вихованні, за І. Бехом, включає в себе [1, с. 17]:

постійне вивчення та знання індивідуальних особливостей особистості, зокрема, темпераменту, рис характеру, поглядів, звичок;

діагностику та коректування рівня вихованості особистісних якостей – таких, як світогляд, мотивація, інтереси, спрямованість особистості, життєві плани;

формування потреби у виробленні тієї чи іншої якості;

залучення особистості до активної пізнавальної діяльності, що передбачає оволодіння знаннями про сутність якості, яка формується, способи її прояву та вироблення відповідних почуттів та переконань;

максимальне опертя на власну активність особистості;

виявлення та подолання причин, що перешкоджають досягненню мети особистісно орієнтованого виховання;

оперативну зміну обраної методики на іншу тактику виховання, якщо та не дає бажаних результатів; розвиток здібностей до моменту виникнення вольових зусиль, що сприятимуть подоланню труднощів, пов'язаних із дотриманням норм поведінки.

До організаційних форм виховної діяльності відносять:

– фронтальні (тематичний вечір, огляд, конкурс, фестиваль, гра, свято, агітбригада, ярмарок, концерт, церемонія нагородження, бал та ін.);

– групові (гуртки, творчі (мистецькі) колективи, клуби за інтересами, студентські об'єднання, творчі команди студентів та ін.);

– індивідуальні (підготовка студента до участі в конкурсі (заході), проведення індивідуальних репетицій, виконання студентом доручень у колективній творчій справі).

Нами був проведений аналіз виховного супроводу досліджуваної категорії молоді на рівні Полтавської області та у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

Усі види підтримки внутрішньо переміщених осіб – соціальна, психологічна, адаптаційна – реалізуються відповідно до Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів України, на період до 2017 року.

Як показав аналіз, у обласному центрі та в районах упродовж 2017 року для молодих громадян зrealізовано ряд виховних, культурно-мистецьких та національно-патріотичних заходів, до яких залучались внутрішньо переміщені особи. Серед таких: II Всеукраїнський (XIII Всеукраїнський) конкурс учнівської та студентської творчості «Змагаємось за нове життя!»; тематичний брейн-ринг для підлітків Профілактичного громадського центру «LightHouse»; VI регіональний етап Всеукраїнського проекту «Зимова Студреспубліка»; інтерактивний тренінг на тему толерантного ставлення до людей, що живуть з ВІЛ «Поруч з тобою»; дитячий дрес-код «Модне читання»; театралізована книжкова виставка-«рандеву» та інші.

У звітному періоді 2017 року в рамках проекту Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І.П. Котляревського «Пліч-о-пліч», який має на меті соціалізацію дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб у місцеву громаду та їхню підтримку, в школі корисного дозвілля «Вулик»

було проведено 8 занять за інтересами для 106 осіб; також у бібліотеці функціонує клуб «Антистрес» для дорослих, у якому було проведено 13 майстер-класів з народної творчості, різних видів рукоділля тощо. Внутрішньо переміщені студенти брали активну участь у обласних урочистостях до Дня прапора і Дня Незалежності України та залучені до проведення заходу «Блок пост «Пам'ять», присвяченого вшануванню пам'яті загиблих у 2014 році під Іловайськом воїнів.

Для організації виховного процесу з молоддю, і зокрема, з внутрішньо переміщеними студентами, у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка створена інфраструктура, до складу якої входять наступні суб'єкти виховної діяльності: ректор та ректорат, проректор із виховної роботи, професорсько-викладацький колектив, органи студентського самоврядування, заступники деканів із виховної роботи, культорганізатори факультетів, куратори академічних груп, колективи художньої самодіяльності, творчі команди факультетів. Стан та перспективи розвитку виховної діяльності є предметом систематичного обговорення на засіданнях кафедр, рад факультетів, рад з організації виховної діяльності, вчених рад вишів.

Адаптація внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища здійснюється системно, через залучення переселенців до різних форм виховної діяльності: участь у гуртках, колективах художньої самодіяльності, відвідування університетських музеїв, пам'ятних місць, мистецьких програм, участь у заходах щодо відзначення державних свят, зустрічі з бійцями АТО, залучення до волонтерської роботи, співпраця з представниками державної влади та місцевого самоврядування.

Студенти-переселенці були залучені до організації міських проектів та програм: благодійного студентського балу «Допомогти так легко», церемонії нагородження переможців конкурсу «Молодь року», соціально-просвітницького заходу «Врятуй життя ближнього», благодійного пішо-квесту «25 кроків незалежності» та ін. Переселенці, що навчаються у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, є активними учасниками органів студентського самоврядування, творчих груп, мистецьких колективів.

Залучення внутрішньо переміщених осіб до арсеналу різних форм виховної діяльності сприяє подоланню перешкод, з якими стикаються переселенці. У ході дослідження й проведеного анкетування нами було виокремлено дві ключові групи таких труднощів, зокрема:

– навчально-організаційні труднощі – виникають при організації навчально-виховного процесу у виші та організації життя студента поза межами університету. Сюди можемо віднести складність освоєння нового оточення, відсутність навичок самостійної роботи, незнання своїх прав, пропуски занять, надання переваги вирішенню побутових, матеріальних, соціальних, економічних проблем над навчанням, проблеми з поселенням в гуртожитки, нові навчальні дисципліни, відсутність матеріально-технічної бази й умов для навчання та життя, проблеми з гуртожитками, зі стипендіями і фінансуванням, проблему зарахування тимчасово переміщених осіб на вільні бюджетні місця, необхідність визначення та ліквідації академічної різниці, перезарахування раніше складених предметів, неможливість отримання оригіналів документів із попереднього місця навчання;

– психологічні труднощі, які проявляються у підвищенні показника емоційного збудження, тривожності, нейротизму; зниженні комунікабельності, емоційної стійкості, самоконтролю, соціальної сміливості; появи почуття неповноцінності та ізольованості у стосунках із одногрупниками, викладачами, труднощі, пов'язані з мовними особливостями; а в поведінці в цілому спостерігається надмірна сором'язливість, закритість, прояв негативізму до «чужих»; у зниженні успішності, відсутній мотивації до навчання, недостатній увазі й зосередженості на заняттях, ускладненнях у процесі сприйняття й осмислення студентами матеріалу, який вивчається; скаргах на погане самопочуття, сон; втраті інтересу до навчання, школи. Внаслідок цих проявів розвиваються адаптаційний стрес, непродуктивні форми реагування, симптоми порушення поведінки, емоційні розлади різного ступеня.

У цих обставинах ефективним засобом адаптації внутрішньо переміщених осіб до виховного середовища університету вважаємо виховну діяльність, яка дозволяє переселенцям відчувати себе потрібними в новій студентській спільноті, зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем та подолати труднощі, що пов'язані з вимушеними міграційними процесами в Україні.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Перспективною в межах обраної теми є розробка Радою з організації виховної діяльності та психологічною службою університету комплексу заходів, спрямованих на активізацію процесу адаптації студентів-переселенців.

Список використаних джерел

1. Виховна робота зі студентською молоддю: Навч. посіб. / [За заг. ред. Т.Ю. Осипової]. – Одеса: Фенікс, 2006. – 288 с.

2. Все про адаптацію : спец. вип. газ. «Психолог». – 2004. – № 25–26 (121–122). – 120 с.
3. Докучаєва В.В. Проектування інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі / В.В. Докучаєва – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 304 с.
4. Лагусев Ю. М. Воспитательный процесс в туристском профессиональном образовании [Текст] : монография. / Ю. М. Лагусев; Рос. междунар. акад. туризма. – М. : Советский спорт, 2000. – 267 с.
5. Обліковано 1 604 059 переселенців – Новини Мінсоцполітики. // [Електронний ресурс]. Режим доступу до дж.: <http://www.msp.gov.ua/news/14179.html>
6. У 2017 році до українських ВНЗ вступило 1550 студентів з тимчасово непідконтрольних та окупованих територій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до дж.: <http://mtot.gov.ua/u-2017-rotsi-do-ukrayinskyh-vnz-vstupilo-1550-studentiv-z-tymchasovo-nepidkontrolnyh-ta-okupovanyh-terytorij/>

Стаття надійшла до редакції 14.10.2017 р.

BELYAEVA N., BOLOVATSKA Y.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

THE INTERNALLY MIGRANT STUDENTS' ADAPTATION TO THE ENVIRONMENT OF UNIVERSITY BY MEANS OF TRAINING ACTIVITIES

The article deals with the problem of the internally migrant students' adaptation to the environment of university by means of training activities. The various aspects of support for internally displaced youth have been analyzed in the article. The most effective forms, methods and means of educational activity in higher educational institutions are considered. The authors underline in the article that the Students involved in educational activities feel comfortable in the new student community and realizing themselves in their own projects and programs.

Involvement of internally displaced persons in the arsenal of various forms of educational activities helps to overcome the obstacles encountered by settlers. In the course of the research and the questionnaire survey, we identified two key groups of such difficulties, in particular: the educational and organizational difficulties that arise when organizing the educational process in higher education and organizing the life of a student outside the university; psychological difficulties that manifest themselves in increasing the rate of emotional excitement, anxiety, neuroticism; reducing communicability, emotional stability, self-control, etc.

An effective means of adapting internally displaced persons to the university's educational environment is educational activity that allows the settler to feel fit in the new student community, make a personal contribution to solving social problems and overcome the difficulties associated with forced migration processes in Ukraine.

Keywords: *social and psychological adaptation, internally migrant student, university environment, education activity, training activity, higher educational institutions.*